

Тематична рубрика: ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ
УДК 368.01

Баранова В.Г.

д.е.н., проф. кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку
Одеський національний економічний університет,

Бондаренко П.В.

ст. викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку
Одеський національний економічний університет,

Захаренко О.О.

ст. викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку
Одеський національний економічний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗАГРОЗ ФУНКЦІОНУВАННЮ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

SOME ASPECTS OF IDENTIFICATION OF THREATS OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE FUNCTIONING

У статті розглянуто сутність поняття фінансової кризи, Сформульовані підходи щодо класифікації ідентифікації загроз функціонуванню фінансового ринку загалом та страхового ринку, зокрема. Визначенні чинники ідентифікації загроз. Наведені приклади ідентифікації загроз. Запропонована економіко-математична модель, що дозволяє прогнозувати вплив чинників ідентифікації загроз функціонуванню страхового ринку України.

Ключові слова: *страховий ринок, загрози функціонуванню, фінансова криза, чинники-ідентифікатори, місселінг*

В статье рассмотрена сущность понятия финансовой кризис. Сформулированы подходы к идентификации угроз финансового рынка в общем, и страхового рынка, в частности. Определены факторы идентификации угроз. Приведены примеры идентификации угроз. Предложена экономико-математическая модель, использование которой

позволяет спрогнозировать влияние факторов идентификации угроз функционированию страхового рынка Украины.

Ключевые слова: *страховой рынок, угрозы функционированию, финансовый кризис, факторы-идентификаторы, мисселинг.*

The article discusses the essence of the concept of the financial crisis, formulates approaches to the classification of identifying threats to the functioning of the financial market and the insurance market. Identification of threats factors. Examples of threat identification are given. The proposed economic-mathematical model that allow to predict the influence of factors of identification of threats to the functioning of the insurance market of Ukraine.

Key words: *insurance market, threats to functioning, financial crisis, factors-identifiers, misselling.*

Постановка проблеми. Динамічні зміни, що відбуваються у сучасному економічному середовищі, супроводжуються не тільки позитивними зрушеннями, але й фінансовими кризами, на подолання наслідків яких спрямовуються фінансові, людські, управлінські ресурси. Ризики, яким піддаються фінансові ринки, полягають у мінливості цінового спектру майже за всіма фінансовими продуктами та послугами, у напруженості геополітичної ситуації, торговими війнами, значними коливаннями валют та зростанням рівня інфляції. Урядам, суб'єктам господарювання доводиться прикладати значних зусиль щодо подолання кризових ситуацій та їх наслідків, тому виникає питання щодо випереджаючої ідентифікації загроз функціонуванню фінансових ринків та можливості прийняття превентивних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці виявлення передумов фінансових криз, їх сутності та різновидам присвячена значна кількість наукових досліджень. Зокрема, відзначимо праці вітчизняних та зарубіжних вчених: Барановського О.І., Савчука С.В., Шахова В.В., Жигас

М.В. та ін.. Питання фінансової кризи на страховому сегменті досліджували Мирошнікова Е.С., Стаховська Я.С., Галімова І.В., Соколов Д.С., Федосов В.А. та ін.. Але певні питання потребують подальшого дослідження з урахуванням процесів глобалізації та інтернаціоналізації фінансових ринків. До таких питань слід віднести вимоги стандартів Solvency 2 щодо рівня капіталізації страховиків, зміну стратегії у розвитку нових послуг, продуктів та інструментів, виявлення чинників, що ідентифікують загрози функціонуванню фінансовому, зокрема, страховому ринку.

Постановка завдання. Враховуючи масштабність функціонування страхового ринку та його значення в економіці країни метою статті є визначення певних аспектів ідентифікації загроз функціонуванню страхового ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова глобалізація не тільки надає значні можливості щодо руху капіталів, його нарощуванню, але й супроводжується негативними наслідками, які можуть підірвати основи функціонування будь-якого сегменту фінансового ринку. Тому постає важливе питання щодо ідентифікації загроз функціонуванню фінансового ринку або його сегменту як в окремій країні, так й у світовому масштабі, адже швидкість з якою розповсюджуються кризові явища більша за швидкість руху капіталу. Як справедливо відмічає Барановський О.І. «Криза – неминучий супутник, фаза життєвого циклу будь-якої системи, у тому числі фінансової. З одного боку, вона є найважливішим елементом саморегулювання, оскільки оголює межу розвитку, а з іншого – дає імпульс розвитку, стимулюючи перехід до нового стану рівноваги»[1,с.36]. Сучасна економічна думка не дає загальноприйнятого визначення поняття кризи, що пояснюється багатогранністю та багатоаспектністю цієї дефініції. Разом з тим, не можна у повній мірі погодитися з визначенням кризи як фактичним або потенційно можливим станом нестійкого функціонування системи, в якому може опинитися будь-яка з його підсистем [1,с. 38]. За нашої думки фінансова криза – це реалізація негативних змін в економічній (фінансовій)

системі, які порушують пропорції та розвиток фінансової системи. Негативними вважаємо такі зміни, які протирічать стратегічним завданням, меті та принципам функціонування певної системи. Безперечно, що настанню кризи передують певні негативні процеси, які періодично проявляються у функціонуванні системи та поступово набувають постійного, системного характеру. Саме такі процеси є загрозами реалізації кризи. Ми погоджуємося з визначенням І.О.Бланка, який аналіз негативних процесів (загроз), що передують кризі на рівні підприємства, визначає як діагностику кризових симптомів фінансового розвитку підприємства [2].

Таку саму ідеологію можна застосувати й до фінансового ринку. Виникнення осередків загроз функціонуванню будь-якого сегменту фінансового ринку передують певні чинники, за якими такі явища можуть бути ідентифіковані.

Наприклад, індикаторами уразливості фінансового сектору за даними МВФ вважаються: відношення активів фінансового сектору до ВВП; відношення наданих кредитів до ВВП; частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі кредитного портфелю; досягнення левериджу рівня знецінення валюти до долара не менш ніж на 25% на рік (дефіцит поточного рахунку платіжного балансу); відношення валютних резервів до імпорту та ін.[1]. Разом з тим, не всі вказані показники можуть бути застосовані до діагностики загрози фінансової кризи на страховому ринку.

Страховий сегмент сучасного фінансового ринку знаходиться у активному розвитку, незважаючи на зростання екологічних, техногенних та кліматичних катастроф. Але при цьому завжди існує загроза порушення рівноваги на страховому ринку, що зумовлено процесами глобалізації та інтеграції у світових економіках, нерозвинутістю інфраструктури, людським чинником.

Узагальнюючи напрацювання у царині діагностики загроз фінансової кризи на страховому ринку України, пропонується наступний підхід щодо визначення чинників-ідентифікаторів таких загроз: побудова системи

чинників, які впливають на функціонування страхового ринку за критерієм ступеню впливу (певна ієрархія) та поділення їх на зовнішні і внутрішні. Зазначимо, що така структура не може бути жорсткою, адже на кожному етапі розвитку страхового ринку ступінь впливу одних й тих самих чинників буде різною. Тому моделювання стає головним інструментом визначення рівня ієрархії у такій системі. Визначення допустимих меж коливання того чи іншого чинника-ідентифікатора є наступним кроком. Розробка сценаріїв дій та їх пілотне впровадження – третім та четвертим кроком відповідно. Ми підкреслюємо, що саме пілотне впровадження є необхідним кроком у попередженні кризи, адже не завжди бачення того чи іншого явища є адекватним у прийнятті важливих рішень.

Такі чинники-ідентифікатори, на наш погляд, можна умовно поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. Умовність поділення зумовлена тим, що одні й ті самі чинники можуть бути як зовнішніми по відношенню до об'єкту вивчення, так й внутрішніми. У свою чергу зовнішні чинники-ідентифікатори можна розглядати за двома напрямками: по відношенню до всієї країни в цілому та по відношенню до сегменту фінансового ринку.

До зовнішніх чинників-ідентифікаторів, які впливають не тільки страховий ринок, але й на економічний стан у країні в цілому можна віднести:

- застосування до країни певних обмежень (квот) у торгівлі та, як наслідок, зменшення товарообігу (торгівельне сальдо). Такий стан не тільки негативно вплине на економічний стан в країні, але опосередковано впливатиме на страховий ринок через зменшення кількості страхових угод (й страхових премій), наприклад, з перевезення вантажів;

- зовнішня агресія або напруженість у міжнародних відносинах. Такий стан веде не тільки до погіршення економічного стану в країні, але й зменшення притоку капіталу, у тому числі інвестицій у фінансовий сектор. Також можливий відтік власного капіталу з корпорацій, які мають у своєму статутному капіталі вагомому частку іноземного капіталу;

- світові фінансові кризи. Це також викликає зниження привабливості країни та негативно впливає на розвиток страхування;

- негативні рейтинги країни. Створюють бачення країни для туристів, фінансистів, взагалі для іноземного та внутрішнього капіталу. Такі рейтинги визначають перспективи та ризики розвитку країни;

- загальне зростання та масштабність катастрофічних подій у світі.

До зовнішніх по відношенню до страхового ринку чинників-ідентифікаторів віднесемо:

- монетарну політику Нацбанку. Значні коливання індексу цін не дозволяють страховикам надійно утримувати страхові резерви, брати крупні ризики на страхування, сплачувати страхове відшкодування, яке би задовольняло страхувальника, здійснювати ефективні вкладення в акції та облігації та т.і.;

- курсову політику Нацбанку. Значні коливання курсу валют створюють нестабільність на страховому ринку. Страхувальники з обережністю проводять добровільне страхування. Існує загроза посилення темпів зростання зовнішнього перестраховування у нерезидентів, коли значні обсяги фінансових ресурсів виводяться через перестраховиків за кордон;

- кризові явища у банківській сфері. Так як значні суми страхових резервів зберігаються у банках на депозитах, кризові явища у банківській сфері безумовно відображаються на платоспроможності страховиків, що знижує їх платоспроможність, а відтак й довіру страхувальників;

- зниження темпів (або їх недостатність) економічного зростання. Такий стан значно звужує страхове поле (за рахунок зменшення страхування за добровільними видами страхування), знижує купівельну спроможність населення та можливість страхування юридичних осіб;

- експансія іноземного капіталу. Зникнення національних страховиків (з точки зору формування власного капіталу) або суттєве зниження їх частки у сукупній страховій премії створює загрозу одномоментного виводу капіталу (за різних причин) і створення штучної

кризи страхових неплатежів;

- податкова політика по відношенню до страховиків.

Що стосується внутрішніх чинників-ідентифікаторів, то аналіз світового та вітчизняного досвіду страхування дозволяє сформулювати основні проблеми у функціонуванні сучасного страхового ринку. Серед таких найбільш вагомих проблем вкажемо на:

- нерівномірний розподіл серед учасників (страховиків) страхового ринку;
- місселінг в сегментах страхового ринку;
- відсутність жорсткого контролю з боку держави та недосконала регуляторна політика, й перш за все, у частини обов'язкового страхування;
- неграмотність споживачів послуг;
- страхове шахрайство як з боку страхувальників, так і з боку страховиків.

Застосовуючи наведений підхід, здійснимо вибірковий аналіз існуючих загроз на страховому ринку України.

Структура чистих страхових премій вказує, що за останні роки відбувається стійке зміщення страхування у бік авто страхування (КАСКО, «Зелена картка» та автоцивілка). Так, сума нарахованих страхових премій за «Зеленою картою» у січні-жовтні 2018 р. ще зросла на 21,04% порівняно з минулим періодом — до 1,108 млрд грн., як свідчить звіт Моторного (транспортного) страхового бюро України. Станом на 2017 р. ця група страхових продуктів складає 34,6% загального обсягу страхових премій, за півріччя 2018 р. – 33,7% загального обсягу страхових премій [3]. Наступним найбільш затребуваним страховим продуктом є страхування життя – 10,2% загального обсягу страхових премій у 2017 р. та 10,3 % за півріччя 2018 р.; і наступним - медичне страхування – 9,7 % загального обсягу страхових премій у 2017 р. та такий саме показник за півріччя 2018 р. Порівняння питомої ваги цих 3-х видів за останні 18 р. свідчить, що страхові премії за страховими продуктами з авто страхування перевищують інші види майже 3

рази. Це пов'язано з низкою чинників, а саме: збільшення тарифів на поліси, зміною стратегії просування даних страхових продуктів та ін. Так, якщо у 2015 р. просування здійснювалось в основному через власно страхові компанії та частково через посередників, то поступово значний сегмент просування страхових послуг взяв на себе банківський сектор. Сьогодні основною тенденцією є просування страхових послуг і продуктів через мережу Інтернет з використанням банківського контенту. Крім того, рівень монополізації страхового ринку зростає. Перші 3 страховика з 50 зі страхування «Life» станом на кінець 2017 р. мають 54,5 % страхового ринку, за 9 міс. 2018 р. перші 3 з 20 мають 54,6 % страхового ринку. Довідкове: у 2010 р. перші 3 страховики мали 49,7 %.

Динаміка за рівнем концентрації наведена у табл.1. Аналогічна ситуація спостерігається й на ринку «Non-Life».

Таблиця 1

Рівень концентрації страхового ринку України, 2014-2018 рр.

Перші Топ	Страхування «Life»					Страхування «Non-Life»				
	Частка на ринку					Частка на ринку				
роки	2014	2015	2016	2017	9 міс.2018	2014	2015	2016	2017	9 міс.2018
Топ3	44,8	42,8	43,5	54,5	54,6	15,6	14,7	18,9	21,3	14,9
Топ10	91,2	87,9	84,9	95,9	96,7	35,0	36,3	44,6	43,8	39,6
Топ20	98,7	99,0	99,5	99,9	100	53,8	60,3	62,7	62,9	62,2
Топ50	100	100	100	100	x	78,8	85,0	85,9	88,0	88,5
Топ100	x	x	x	x	x	93,4	96,1	96,9	97,6	98,0
Топ 150-200	x	x	x	x	x	99,5	99,9	99,9	99,5	99,7

Джерело: складено за даними [3]

У 2010 р. перші 100 компаній мали 91,7% страхових премій по ринку, у 2018 р. – 98 %. Тобто страховий ринок скорочується як кількісно (у 2010 р. – 456 страхових компаній, у 2018 р. – 285 СК), так й якісно. Конкуренція має тенденцію до згортання, а поступово буде все більше спостерігатися

тенденції до поглинання, що у свою чергу несе загрозу до фінансової стабільності ринку та виникнення ситуації аналогічної, яка відбулася у банківському секторі – держава аби запобігти фінансовій кризі буде брати на себе зобов'язання страхового сектору, компенсуючи збитки з державного бюджету.

Процеси злиття та поглинання вже активно відбувалися на страховому ринку України. У 2004-2008 рр. у зв'язку з тривалою відсутністю реальної стратегії розвитку страховий бізнес в Україні знаходиться в більшості випадків під впливом зовнішньої і внутрішньої кон'юнктури без певної економічної моделі. Тому не дивно, що незважаючи на те, що згідно з новою редакцією Закону України «Про страхування» були зняті обмеження для нерезидентів щодо заснування страхових компаній, але інвестиційного буму в цьому секторі довгий час не спостерігалось.

Значні інвестиційні очікування посилили експансію іноземного капіталу в страховий сектор. Наприклад, серед найбільш відомих представників міжнародного страхового бізнесу, що мають позитивний досвід інвестицій в Україні, можна виділити: «AIG» (США), «Grawe» (Австрія), «QBE» (Великобританія), «PZU» (Польща), «Wiener Stadtische» (Австрія), «ТВІН» (Нідерланди – Ізраїль) та ін. За допомогою покупки великих українських страховиків в кінці 2005-го - початку 2006 року на страховий ринок України увійшов ряд міжнародних груп; «UNIQA Group» (Австрія) і акціонери «Кредо-Класик» (Київ) домовилися про поетапну покупку до 76% акцій української страхової компанії (на першому етапі австрійці викупили 35%). Австрійський холдинг «Generali» взяв «Гарант-Авто» і «Гарант-лайф»; «Еталон-життя» увійшла до банківсько-страхового холдингу «Fortis» (Нідерланди - Бельгія).

Іншу тактику на ринку страхування життя вибрала група «SEB» (Швеція), яка вийшла на український ринок через купівлю банку «Ажіо» і тільки потім вирішила створити компанію страхування життя. На страховому ринку України чехи представлені своєю структурою «Home Credit Group».

В Національній акціонерній страховій компанії ОРАНТА, засновником якої є Фонд державного майна України шляхом перетворення Української державної страхової комерційної організації «Укрдержстрах», станом на 2018 р. 35,17 % належить АТ «БТА банк» (Казахстан), 13,74 % - БЕКВУД ХОЛДІНГС ЛІМІТЕД (Кіпр). В результаті на українському ринку страхування відбулося впровадження ззовні системи економічної мотивації, спрямованої на стимулювання та задоволення потреб іноземних, а не національних страховиків. Тому необхідно визнати, що питання національної приналежності є відправною точкою, від якої багато в чому залежить траєкторія розвитку страхового ринку України в найближчі десятиліття.

З демонополізацією страхової справи, яка проходила протягом останніх 15 років, в Україні практично не залишилося державної власності в страховому бізнесі. Це означає, що держава є міноритарним акціонером і реально не зацікавлена в розвитку страхового ринку. Відсутність підконтрольних державі страхових компаній (на відміну від банківського сектора) істотно загострює проблему національної безпеки ринку страхових послуг. З цієї причини регулювання ринку страхових послуг державою реально може здійснюватися лише за допомогою нормативних актів і нагляду. Не дивно, що процеси реформування страхового сектора проходять вкрай повільно і не завжди ефективно. Іноземні інвестиції в страховий сектор України різко відрізняється від світової практики. Інвестор в Україні - це не завжди страховик, він може бути представлений офшорними юрисдикціями, що є результатом слабкої державної політики регулювання та наявності фінансової схемотворчості. Наприклад, **страхова компанія «Українська страхова група»** була створена у 2000 р. на основі 100% українського капіталу [4]. Станом на 2018 р. власниками страхової компанії «Українська страхова група», яка за підсумками 9 міс. 2018 р. займає 9 місце у рейтингу за отриманими страховими преміями є ТОВ «АТВІН GmbH» - 90,8 % акцій та АТ «VIENNA INSURANCE GROUP AG Wiener Versicherurrng Gruppe» - 9,1% [5].

Ще однією проблемою функціонування страхового ринку у сучасних реаліях є його слабо розвинена інфраструктура, велика кількість неблагонадійних учасників ринку надають послуги страхування, в зв'язку з чим виникає ефект недовіри з боку споживачів і тим самим зниження темпів розвитку даної сфери [6].

Період 2016 - 2017 рр. характеризувався зростанням місселінга. Місселінг - дії продавця, в результаті яких відбувається некоректний продаж продукту. Найчастіше мається на увазі залучення нецільової аудиторії, використання невірної аргументації, «гра» на неправильно сформульованій мотивації клієнта, приховування ризиків. В результаті клієнт отримує продукт, що не відповідає його потребам і очікуванням. Це у свою чергу відвертає потенційних страхувальників від страхування. Аналіз відгуків на дії страховиків (а більшість компаній веде блоги) свідчить про незадоволеність страховим обслуговуванням [7]. У якості превентивного заходу у боротьбі з місселінгом доцільним було зробити прозорішими умови страхування і забезпечили належну юридичну консультацію.

У якості прикладу застосування пропонованого підходу щодо ідентифікації загроз функціонуванню страхового ринку наведемо результати моделювання щодо впливу чинників-ідентифікаторів на розвиток страхового ринку (з використанням регресійного аналізу). Для аналізу були відібрані наступні фактори: рівень інфляції, рівень платоспроможності населення, ВВП; функцією – сукупна сума страхових премій. У результаті було отримано наступне рівняння:

$$Y=14,77832 - 0,0433X1+0,011685X2+0,01003X3.$$

Отримане рівняння вказує, що у найбільшому ступеню на надходження страхових премій впливає рівень інфляції (від'ємний вплив: чим більше рівень інфляції, тим менше надходить премій). Другим за ступенем впливу є рівень платоспроможності населення, але його вплив неоднозначний, що пояснюється наявністю обов'язкових видів страхування, які не залежать від рівня платоспроможності. Але чим вище рівень

платоспроможності, тим більше премій надходить. Третім за ступенем впливу є показник ВВП, що пояснюється загальним зростання економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасний світ характеризується розгортанням четвертої науково-технічної революції, інформатизацією та віртуалізацією суспільства. Це зумовлює й загострення кризових явищ та підвищення вірогідності їх настання. З цією метою розробляються аналітичні підходи для комплексної оцінки рівня ризиків, наприклад, так звана «Карта оцінки ризиків»[1].

Пропонований нами підхід дозволяє ідентифікувати чинники загроз у поєднанні з підходами для комплексної оцінки рівня ризиків. Така карта є схематичним зображенням рівня ризиків по кількісних параметрах на певний момент часу, що також дозволяє проаналізувати як змінився ризик з моменту попереднього періоду. Відбір чинників-ідентифікаторів може включати: індикатори фінансової стійкості та платоспроможності, макропруденційні індикатори, макроекономічні показники і показники, що різнобічно характеризують зовнішній, страховий, банківський і реальний сектор економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: Монографія. – К. : Київ. Нац. торг.-екон. Ун-т, 2009. – 754 с.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: be5.biz/ekonomika/f019/20.html
3. Офіційна інтернет-сторінка Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: nfr.gov.ua
4. Страхова компанія Українська страхова група в Україні. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: minfin.com.ua/.../ukrainian-insurance-group

5. ПАТ СК УСГ — Код ЄДРПОУ 30859524. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: youcontrol.com.ua/catalog/company_details/30859524
6. Кредо - відгуки. Відгуки про страхову компанію Кредо. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: minfin.com.ua/ua/insurance/company/skcredo/review
7. Каталог страхових компаній України: відгуки, адреси,... [Електронний ресурс]. - Режим доступу: finance.ua/ua/org/-/ua/insurances
8. Нечипорук Л.В. Специфіка злиття та поглинання на страховому ринку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: ena.lp.edu.ua/.../1/54-Nechyporuk-119-122.pdf
9. Жигас М.Г., Гранкин М.Б. Особенности управления регуляторным риском в банках и страховых организациях на современном этапе развития банковской системы и страхового рынка в России. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.twirpx.com/file/2597730
10. Баранов А.Л. Ідентифікація страхових ризиків та її значення для управління страховим портфелем / А.Л. Баранов // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 115-124.
11. Іноземні інвестиції в українській економіці. [Електронний ресурс] / Режим доступу : nbuviar.gov.ua/index.php?option=com...v.